FINANSŲ KRIZIŲ TIPAI, JŲ PALYGINAMOJI ANALIZĖ LIETUVOJE

Deimena Kiyak[1], Daiva Labanauskaitė[2], Tomas Reichenbachas[3]

Klaipėdos universitetas (Lietuva), Vilniaus universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA
Straipsnyje nagrinėjama *finansų krizių* sąvoka, aptariami finansų krizių skirstymo teoriniai aspektai. Nustačius, kad finansų krizių klasifikavimas ir skirstymas pagal panašius požymius leistų jas geriau suprasti ir palengvintų jų poveikio ekonomikai analizę, sudaryta finansų krizių tipų klasifikacinė lentelė. Apibendrinamojoje finansų krizių tipų klasifikacinėje lentelėje pateikiami finansų krizių tipai, nurodomos pagrindinės jų kilimo priežastys, pristatyti pagrindiniai poveikio ekonomikai rodikliai bei išvardyti istoriniai šių finansų krizių tipų pavyzdžiai. Tyrimo metu nustatytos trys Lietuvos ekonomiką neigiamai paveikusios finansų krizės – „Bankų krizė“ (1995), „Rusijos finansų krizė“ (1998) ir „Globali finansų krizė“ (2008), apibrėžtos jų kilimo priežastys. Akcentuojant darnaus ekonominio vystymosi prielaidas Lietuvoje ir siekiant tyrimų pagrindu kurti regioninę politiką, šios finansų krizės suklasifikuotos pagal sudarytą tipologiją.
PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: finansų krizė, finansų krizių klasifikavimas, finansų krizių tipai.

JEL KLASIFIKACIJA: G000; G010.

Įvadas

Stabilus finansinis sektorius svarbus kiekvienos šalies ekonomikai. Jame kylančios problemos gali lemti šalies ekonominį nuosmukį. Pastaruosius kelis dešimtmečius pasaulyje vis daugiau pasitaiko finansinio nestabilumo apraiškų (bankų bankrotų, akcijų rinkų nuosmukių, valiutinių krizių ir t. t.). Dalis finansų krizių būna lokalios (Meksikos peso krizė [1995], Argentinos nemokumas ir peso devalvacija [2001]), kita dalis – regioninės (pietryčių Azijos finansų krizė [1997]), dar kitos finansų krizės peržengia šalies ir žemynų ribas ir tampa globaliomis (JAV antrarūšių būsto paskolų krizė [2007–2008]). Globalaus pasaulio šalių finansų sistemos glaudžiai susijusios, todėl finansinio sektoriaus problemos vienoje šalyje gali gerokai paveikti ir kitas šalis. Tačiau tiek vietinių, tiek regioninių, tiek globalių finansų krizių poveikis šalių ekonomikoms nėra vienodas.

Problema. Mokslininkų finansų krizės gana dažnai tiriamos, tačiau tyrimų, kur būtų pateikti tikslūs finansų krizių apibrėžimai ar apibendrintos visos finansų krizės, yra labai nedaug, nėra ir finansų krizių klasifikavimo metodologijos. Lietuvos ekonomiką paveikusios finansų krizės apibendrintai nenagrinėjamos,

[1] Deimena Kiyak – daktarė (socialiniai mokslai, ekonomika), docentė, Klaipėdos universiteto Ekonomikos katedra. Mokslinės veiklos kryptys: finansai, apskaita, kainodara, finansinė-ekonominė analizė.
El. paštas: deimena@balticum-tv.lt
Tel.: +370 682 202 53.

[2] Daiva Labanauskaitė – daktarė (socialiniai mokslai, ekonomika), lektorė, Klaipėdos universiteto Ekonomikos katedra. Mokslinės veiklos kryptys: ekonomika, rinkodara, turizmas.
El. paštas: daiva_labanauskaite@yahoo.com
Tel.: +370 686 428 62.

[3] Tomas Reichenbachas – ekonomikos magistrantas (socialiniai mokslai), Vilniaus universitetas. Mokslinės veiklos kryptys: ekonomika, finansai.
El. paštas: treichenbachas@gmail.com
Tel.: +370 620 514 03.

trūksta ir bendro sutarimo, kiek ir kokių tipų finansų krizių Lietuva patyrė. Kadangi esant finansų krizei keičiasi užimtumas, infliacijos ir gamybos tempai, gyventojų pajamos, verslo plėtra, žmonių socialinė gerovė, svarbu krizes tirti kompleksiškai.

Tyrimo objektas – finansų krizės.

Tyrimo tikslas: akcentuojant darnaus ekonominio vystymosi prielaidas Lietuvoje ir siekiant tyrimų pagrindu kurti regioninę politiką, apibrėžti bei suklasifikuoti Lietuvoje įvykusias finansų krizes.

Tyrimo uždaviniai: 1. Išnagrinėti finansų krizių sampratų pagrindinius aspektus ir sugretinus mokslinėje literatūroje minimus finansų krizių apibrėžimus aptarti finansų krizių esmę. 2. Palyginti mokslinėje literatūroje pateikiamą finansų krizių klasifikavimą ir parengti išsamią finansų krizių tipų klasifikacinę lentelę. 3. Identifikuoti ir priskirti nustatytam tipui Lietuvoje vykusias krizes 1990–2010 metų laikotarpiu.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, sisteminimas, grupavimas, lyginimas, interpretavimas, apibendrinimas, sintezė, statistinių duomenų analizė, loginės išvados.

1. *Finansų krizių* sąvokos esmė ir klasifikavimas

Ekonominių ciklų teorija akcentuoja, kad egzistuoja nuolatinė ir nuspėjama ekonominio ciklo struktūra, kurios dėka galima paaiškinti pokyčius ekonomikoje. Skirtingi autoriai (Šakinienė, Kvainauskaitė, 2005: 180; Stankevičius, 2010: 193; Urniežius, 2006: 41) ir skirtingos teorijos tokias nekintančias ekonominio ciklo fazes vadina skirtingai, tačiau jų esmė ta pati – ekonomikos ciklą sudaro 4 stadijos (smukimas, žemiausias taškas, arba depresija; pagyvėjimas ir pakilimas, arba bumas), kurios cikliškai seka viena paskui kitą. Kiekviena ciklo fazė apibūdinama atsižvelgiant į pokyčius, kurie vyksta pramonėje, darbo ir finansų rinkose, vartojimo pokyčių procesuose. R. Urniežiaus (2006: 41) teigimu, krizė yra pagrindinė ciklo fazė, o visos likusios fazės yra išvestinės iš krizės. Krizė, arba smukimas, sukelia sutrikimų daugelyje ekonomikos sektorių: mažėja gamybos ir prekybos apimtys, pajamos, gyventojų užimtumas, vartotojų perkamoji galia. Didėjantis nedarbas mažina visumines išlaidas, o tai lemia dar didesnį gamybos nuosmukį ir nedarbą.

Terminas *krizė* abstrakčiai gali būti apibrėžiamas kaip sistemos būsena, kuri gresia jos pačios struktūriniam stabilumui ir gyvybingumui. Krizės gali būti visuomeninės ir asmeninės, gamtinės ir techninės-socialinės, ekonominės, politinės, karinės, sukeltos sausros ar liūčių, techninio susidėvėjimo ir kūrybinės ar psichologinės, įveikiamos išsprendžiant vidinius prieštaravimus ar išorinius konfliktus, vykdant struktūrines, sistemines permainas. XIX–XX amžiuje dauguma ekonominių krizių buvo susijusios su bankų panika, kuri sukeldavo ekonomikos recesiją, akcijų rinkų mažėjimą, finansinius burbulus, valiutų ir užsienio paskolų krizes, todėl dažnu atveju ekonominė krizė įvardijama kaip *finansų krizė*.

Anot P. Honohan (2005), finansų krizės vyksta nuolat – nuo pat bankų ir kitų finansinių institucijų atsiradimo, jas patiria kiekviena žmonių karta. Viena iš finansų krizių kilimo priežasčių – neišmokstama ankstesnių finansų krizių pamokų, visuomenėje dažnai vyrauja nuomonė, kad naujas ekonomikos pakilimas bus kitoks negu prieš tai buvę ir niekada nesibaigs, o tai lemia neracionalių sprendimų priėmimą. Ši nuomonė labai paplitusi, daugelio autorių teigimu, XX a. kilo daugiau nei 200 finansų krizių.

Mokslininkai (Reinhart ir kt., 2008; Harvey, 2010; Wyplosz, 1998) teigia, kad visos finansų krizės, nors ir turi panašių bruožų, yra skirtingos, t. y. kiekviena yra išskirtinė, todėl nagrinėja konkrečius jų bruožus ir skirtumus. Tačiau, nors ir pripažįsta, kad visos finansų krizės skirtingos, jas tirdami analizuoja loginius krizių susidarymo modelius, priežastis, akcentuoja finansų krizių panašumus ir teigia, kad ši analizė gali padėti suprasti, nuspėti ir sumažinti jų žalingą poveikį ekonomikai, galbūt net ir visai jo išvengti. Kadangi, mokslininkų nuomone, visos finansų krizės yra skirtingos ir akcentuotini vis kiti finansų krizių aspektai, nėra bendro, vieningo finansų krizių apibrėžimo. Vis kylančios finansų krizės įgauna naujų, savitų aspektų, todėl sukurti bendrą apibrėžimą, kuris apimtų visas buvusias ir būsimas finansų krizes, nepaprasta. Siekiant apibrėžti *finansų krizės* sąvoką, nagrinėti įvairių autorių (Račickas ir kt., 2010; Jickling, 2008; Calhoun, 2002; Mishkin, 1992) teiginiai. Apibendrinta nuomonė pateikta 1 lentelėje. Taip pat išskiriami pateikiamų finansų krizių apibrėžimų trūkumai.

Lentelė 1. Finansų krizių apibrėžimai ir juose išskirti trūkumai

Autorius	Apibrėžimas	Apibrėžimo trūkumai
Račickas ir kt., 2010	Finansų krizė – tai ekonominė situacija, susijusi su panika bankų sektoriuje, apimanti reikšmingus gamybos ir finansinio sektoriaus nuostolius, sukelianti sumaištį tarptautinėse finansų rinkose, akcijų rinkų nuosmukius, finansinius burbulus, valiutines krizes ar užsienio paskolų pasitraukimą, tai lemia staigų ekonomikos aktyvumo mažėjimą ir gali sukelti ekonominę recesiją	Apibrėžimas nekonkretus; Tik išvardijami finansinių krizių tipai, kurie susiejami į vieną visumą; Akcentuojama daugelis aspektų, tačiau dalies jų vienoje finansų krizėje gali ir nebūti; Iš apibrėžimo sunku vieną ar kitą ekonominį reiškinį priskirti finansų krizei, tai labiau priklauso nuo interpretacijos
Calhoun, 2002	Finansų krizė – tai staigus grupės finansinių rodiklių pablogėjimas: tokių kaip trumpo laikotarpio palūkanų normų kilimas ar turto kainų kritimas, galimai lydimas finansinių institucijų bankrotų	Nepateikiama, kokių konkrečių rodiklių pablogėjimas galėtų būti traktuojamas kaip finansų krizė
Jickling, 2008	Finansų krizė – tai sutrikimai finansų rinkose, kai suvaržomas kredito prieinamumas namų ūkiams ir įmonėms, o tai veikia realiąją ekonomiką	Akcentuojamas tik vienas kredito prieinamumo aspektas; Neanalizuojama, kaip konkrečiai turi pasireikšti šis kredito prieinamumo mažėjimas
Mishkin, 1992	Finansų krizė – tai sutrikimai finansų rinkose, kai jos negali veiksmingai nukreipti lėšų ten, kur jos geriausiai (produktyviausiai) būtų investuotos	Akcentuojamas tik vienas aspektas – investicijų efektyvumas
Wyplosz, 1998	Finansų krizė (ekonominė) – ekonominė situacija, kai tam tikros finansinės institucijos ar turtas staigiai netenka didžiosios dalies savo vertės	Akcentuojamas tik vienas aspektas – vertės praradimas

Šaltinis: sudaryta autorių

Galima pastebėti, kad visi mokslininkai finansų krizes apibrėžia skirtingai, vieni apibrėžime akcentuoja tik kurį nors vieną finansų krizių kilimo apsektą ar konkretų tipą, kiti įvardija visus finansinių krizių tipus. Darytina išvada, kad finansų krizė – tai sutrikimai finansų rinkose, sukeliantys realiosios ekonomikos problemas ir galintys lemti ekonominę recesiją konkrečioje šalyje arba globaliu mastu.

Analizuojant finansų krizes pastebima jų gausa ir skirtumai, kuriuos pabrėžia įvairūs autoriai (Račickas ir kt., 2010; Harvey, 2010; Kuodis ir kt., 2005; Mishkin, 1992; Krugman, 2008; Krugman, 2003). Nors, C. Wyplosz (1998) teigimu, 1973–1991 metų laikotarpiu besivystančiose šalyse įvyko 117 finansų krizių, o išsivysčiusiose – 62 (bendras skaičius – 179), vis dėlto mokslinėje literatūroje pasigendama panašių finansinių krizių klasifikavimo pagal jas siejančius požymius analizės.

P. Honohan (2005) teigia, kad 1976–2000 metais pasaulyje įvyko daugiau nei 400 finansų krizių ir nors jos turi panašumų, skirtumų yra per daug, taigi krizės kils nuolatos ir bus nenuspėjamos. Tačiau, autorių nuomone, finansinių krizių klasifikavimas ir skirstymas pagal panašius požymius leistų jas geriau suprasti bei palengvintų jų poveikio ekonomikai analizę. Todėl sudaryta finansinių krizių klasifikacinė lentelė (2 lentelė), kurioje analizuojami finansų krizių tipai, jų poveikis ekonomikai, pateikiama istorinių šių finansų krizių tipų pavyzdžių (3 lentelė).

1. Finansinės panikos sukeltos krizės. Prasidėjusi panika vienoje finansinio turto klasėje, gali sukelti labai didelį šio turto kainų kritimą, kartu ir dar didesnę paniką bei visišką vienos turto klasės likvidumo praradimą. Problemos gali būti dar didesnės, jei šis turtas perkamas skolintomis lėšomis ir naudojamas finansinis svertas.

Lentelė 2. Finansų krizių klasifikavimas

Finansų krizės tipas	Finansų krizės kilimo priežastys	Pirminis finansų krizės poveikis ekonomikai	Galimas antrinis finansų krizės poveikis ekonomikai
1. Finansinės panikos sukeltos krizės	1. Nepasitikėjimas. 2. „Bandos jausmas“. 3. Finansinis svertas įsigyjant turtą	1. Nelikvidus turtas. 2. Staigus turto kainų kritimas	1. Bankų ir kitų finansinių institucijų bankrotai. 2. Ekonominis nuosmukis
2. Sprogę finansų burbulai	1. Pervertintas finansinis turtas. 2. Finansinio sverto naudojimas perkant turtą. 3. Perdėti lūkesčiai dėl turto kainos kilimo. 4. Spekuliacija turtu (turto pirkimas siekiant brangiau jį parduoti)	1. Nelikvidus turtas. 2. Staigus turto kainų kritimas. 3. Susijusio turto kainų kritimas	1. Su atitinkamu turtu susijusių ekonominių vienetų nuostoliai ir bankrotas. 2. Ekonominis nuosmukis
3. Finansinių garantijų krizė	Neatsakingai suteiktos finansinės garantijos (dažniausiai valstybinės)	Institucijos ar šalies, suteikusios garantijas, nuostoliai	Institucijos ar šalies, suteikusios garantijas, nemokumas
4. Likvidumo išsekimas – priverstinių paskolų grąžinimo krizė	Finansinių institucijų bankrotas	Likvidumo mažėjimas finansų rinkose (tarp bankų arba obligacijų)	1. Kitų finansų institucijų bankrotas. 2. Kitų tipų finansų krizės (pvz., bankų panika)
5. Skolos krizė	1. Per didelis skolos augimas ekonominio pakilimo metais. 2. Išaugusios skolų aptarnavimo sąnaudos. 3. Per daug optimistinis skolos aptarnavimo sąnaudų vertinimas	Finansinės institucijos ar šalies nemokumas / bankrotas	1. Įmonių nemokumo grandinė. 2. Ekonomikos nuosmukis
6. Bankų sistemos krizė	1. Nepasitikėjimas bankų sistema. 2. Per didelė bankų sektoriaus ekspansija. 3. Ekonomikos nuosmukis, padaugėjus „blogųjų“ paskolų. 4. Finansinio turto burbulai ir su tuo susijusios blogosios paskolos. 5. Indeksų fondų kritimas	1. Bankų nemokumas. 2. Kreditavimo mažėjimas. 3. Bendro bankų paskolų portfelio mažėjimas. 4. Kapitalo „išėjimas“ iš šalies. 5. Panika finansų rinkose, akcijų ir obligacijų nuvertėjimas	1. Bankų bankrotų grandinė. 2. Likvidumo problemos bankininkystės sistemoje. 3. Ekonominis nuosmukis (masinė bedarbystė, gyventojų pajamų ir gamybos mažėjimas). 4. Indėlininkų santaupų praradimas
7. Mokėjimo balanso krizė	1. Fiksuotas valiutos kursas. 2. Išorės kapitalo „ištekėjimas“. 3. Šalies eksporto tarptautinio konkurencingumo mažėjimas. 4. Investuotojų pasitraukimas iš šalies ar didelių įmonių	1. Fiksuoto valiutos kurso atsisakymas. 2. Valiutos kurso pasikeitimas. 2. Ekonomikos nuosmukis	1. Bankų sistemos problemos dėl valiutos kurso pasikeitimo. 2. Šalies nemokumas
8. Valiutos krizė	1. Valstybės biudžeto deficito finansavimas iš šalies tarptautinių atsargų. 2. Spekuliacinės atakos prieš fiksuotą valiutos kursą. 3. Dideli kapitalo srautai iš/ar į šalį. 4. Einamosios sąskaitos deficitas	1. Fiksuoto valiutos kurso atsisakymas. 2. Valiutos kurso keitimas. 3. Išsivysčiusių šalių nacionalinės valiutos nuvertėjimas. 4. Fondų indeksų mažėjimas. 4. Ekonomikos nuosmukis	1. Kapitalo „ištekėjimas“ iš šalies. 2. Ekonomikos nuosmukis. 3. Šalies nemokumas
9. Pasaulinės krizės	Vyriausybių visuotinis užsienio emitentų vertybinių popierių išpardavimas	Žlugimas visose – tiek prekybos, tiek pinigų ir fondų – pasaulio rinkose	1. Masiniai bendrovių bankrotai. 2. Akcijų rinkos griūtis. 3. Gamybos mažėjimas. 4. Vartojimo mažėjimas 5. Bedarbystė

Šaltinis: sudaryta autorių

Lentelė 3. Tipinių finansų krizių pavyzdžiai

Finansų krizės tipas	Finansų krizių pavyzdžiai
1. Finansinės panikos sukeltos krizės	1. JAV 1907 m. kilusi bankų panika. 2. 2007–2008 m. JAV su nekilnojamuoju turtu susijusių vertybinių popierių kainos kritimas
2. Sprogę finansų burbulai	1. „Tulpių karštligė“ (Olandija, 1593–1637 m.). 2. Internetinių akcijų burbulo sprogimas JAV 2001 m. 3. Japonijos nekilnojamojo turto ir akcijų kainų burbulo sprogimas 1991 m. 4. 2007–2008 m. JAV su nekilnojamuoju turtu susijusių vertybinių popierių kainų kritimas
3. Finansinių garantijų krizė	1. Islandija, 2008 m. bankams suteiktos garantijos 2. Airija 2008–2009 m.
4. Likvidumo išsekimas – priverstinių paskolų grąžinimo krizė	1. Rizikos kapitalo investicinio fondo (angl. *Long-Term Capital Management L.P.*) bankrotas 1998 m. 2. „Lehman brothers“ banko bankrotas 2008 m. JAV.
5. Skolos krizė	Graikija, 2010 m.
6. Bankų sistemos krizė	1. Skandinavijos valstybių (Danija, Norvegija, Švedija, Suomija) 1988–1992 m. 2. Meksikos finansinė krizė 1994–1995 m. 3. „Didžioji depresija“ JAV (1929–1932 m.)
7. Mokėjimo balanso krizė	1. Meksika, 1994–1995 m. 2. Tailandas, 1997 m. 3. 1987 m. „Juodasis penktadienis“: *Dow Jones Industrial* amerikietiškasis indeksas, kuris nukrito iš karto 22 %. Krito Australijos, Kanados ir Honkongo rinkos
8. Valiutos krizė	1. Rusija, 1998 m. 2. 1997–1998 m. Pasaulio krizė (Honkongas, Čekija, Malaizija, Tailandas, Indonezija, Pietų Korėja, Brazilija, Argentina)
9. Pasaulinės krizės	1. Pirmoji pasaulio finansinė krizė 1857 m. JAV, Vokietijoje, Anglijoje ir Prancūzijoje. 2. 1873 m. Pasaulio krizė, prasidėjusi Austrijoje ir Vokietijoje. 3. 1914 m. tarptautinė finansų krizė (Pirmasis pasaulinis karas). 4. 1957 m. pokario pasaulinė finansų krizė (apėmė JAV, Didžiąją Britaniją, Belgiją, Kanadą ir kai kurias kitas šalis)

Šaltinis: sudaryta autorių

Tokiu atveju dalis turto turėtojų būna priversti parduoti šį turtą bet kokia kaina ir prisiimti finansinius nuostolius. Finansų panikos sukeltos krizės poveikis šaliai labai priklauso nuo to, kurią turto klasę ta panika apėmė ir kokia šios turto klasės reikšmė ekonomikai. Be to, svarbu suprasti, ar panika gali paveikti ir kitas turto rūšis. Galima tokia situacija, kai panika, prasidėjusi vienoje turto klasėje, gali sukelti paniką visoje finansų sistemoje ir lemti nepasitikėjimą visu finansiniu turtu.

Anot A. Shleifer ir kt. (2011), šiam tipui taip pat galima priskirti 2007–2008 m. JAV su nekilnojamuoju turtu susijusių vertybinių popierių kainos kritimą. Sprogus nekilnojamojo turto burbului nekilnojamojo turto kainos pradėjo sparčiai mažėti, todėl dalis investavusiųjų į su šiuo turtu susijusius vertybinius popierius pradėjo šį turtą pardavinėti. Kadangi jo kaina sparčiai mažėjo, investuotojai (iš esmės bankai ir investiciniai fondai), investavę skolintas lėšas ir naudoję finansinį svertą, buvo priversti šį turtą parduoti ir grąžinti paskolas, neatsižvelgdami į esamą rinkos kainą. Toks staigus pasiūlos didėjimas lėmė dar didesnį kainos kritimą, kol galiausiai paklausos nebeliko ir turtas tapo nelikvidus. Todėl, L. Sinevičienės ir kt. (2009) teigimu, bankams prireikė papildomo kapitalo, o dalis investicinių fondų buvo priversti užšaldyti investuotojų lėšas, kol rinkoje bus įmanoma parduoti jų turimą turtą. Dėl finansų rinkos globalizacijos ir integracijos JAV prasidėjusi krizė peraugo į pasaulinę finansų krizę.

2. Sprogę finansų burbulai. Pirmuosius finansinių burbulų sprogimus galima pastebėti jau XVII–XVIII amžiais. M. Hirschey (1998), P. Krugman (2008) viena pirmųjų tokio tipo finansinių krizių laiko garsiąją „Tulpių karštligę“ (Olandija 1593–1637 m.), kuri prasidėjo XVII amžiuje, kai tulpės tapo paklausios

ir madingos daugelyje Europos šalių. Atsidarė „tulpių birža“, kur buvo pardavinėjamos gėlės ir būsimo derliaus vekseliai. Per piką vienas tulpių svogūnėlis, kainą išvertus į dabartinius JAV dolerius pagal perkamąją galią, kainavo apie 34 tūkst. JAV dolerių. Sustojo pramonė ir tai neigiamai paveikė daugelio Europos šalių ekonomikas. Finansų burbulų sprogimo įtaka ekonomikai priklauso nuo turto paplitimo, jo pervertinimo lygio, investicijų dydžio.

3. Finansinių garantijų krizė. Šio tipo finansų krizės susijusios su valstybės garantijomis nepatikimoms paskoloms. Esant šioms garantijoms bankai nebesirūpina paskolų kokybe ir skolininko mokumu. Susidarius tokiai situacijai ir mažai prižiūrint finansinį sektorių, galima situacija, kai negrąžinamų paskolų dalis gerokai išauga ir tai sukelia finansinę krizę. Valstybė savo garantijas gali suteikti ne tik bankų paskoloms, bet ir įmonių obligacijoms, indėlininkų indėliams bankuose ir pan. Nuo to, kam ir kokio dydžio garantijos suteiktos, ir priklauso šio tipo krizės poveikis šalies ekonomikai. Anot J. Jackson (2010: 102–103), 2008 m. Islandijos bankams susidūrus su problemomis, kad išsklaidytų tvyrančią įtampą, Islandijos vyriausybė garantavo visus trijų didžiausių bankų įsipareigojimus, tačiau problemoms gilėjant ji buvo priversta nacionalizuoti bankus, o galiausiai ir pati valstybė tapo nemoki. Su panašiomis problemomis 2009 m. susidūrė ir Airija.

4. Likvidumo išsekimas – priverstinių paskolų grąžinimo krizė. Bankrutuojanti finansinė institucija gali pareikalauti grąžinti savo išduotas paskolas anksčiau laiko. Jei šalies bankų sistema labai priklauso nuo vieno taupomojo banko finansavimo, jam bankrutavus gali kilti viso bankinio sektoriaus likvidumo krizė. Tai gali pasireikšti ir per tarpbankinių kreditų rinką. S. F. Mishkin (2011) teigimu, JAV 2008 m. bankrutavus „Lehman Brothers“ investiciniam bankui, o „AIG“ draudimo bendrovei susidūrus su likvidumo problemomis, kadangi abi šios bendrovės yra stambūs tarpbankinės rinkos dalyviai, jų problemos sukėlė nepasitikėjimą kitomis finansinėmis institucijomis, o tai savo ruožtu lėmė likvidumo mažėjimą tarpbankinėje rinkoje ir tarpbankinių paskolų kainos didėjimą.

5. Skolos krizė. Tai situacija, kai šalis ar didelė finansinė institucija nebegali grąžinti skolų arba sumokėti palūkanų už paskolą. T. J. Harvey (2010) teigimu, taip atsitinka tik dėl to, kad ekonominio augimo laikotarpiu prisiimami nerealistiški įsipareigojimai ir tikimasi, kad tokią skolą bus įmanoma suvaldyti (mokėti palūkanas ir atėjus laikui refinansuoti). Ekonominiai vienetai ekonominio augimo metu mano, kad jie puikiai gali išlaikyti dabartinį skolų lygį, todėl skolinasi dar, taip mažėja jų skolų ir pajamų santykis. O pradėjus lėtėti ekonomikai dažnai šalis ar įmonė nebegali išmokėti ir suvaldyti savo skolų, o tai savo ruožtu sukelia bankrotų bangą. E. Antoni (2010) teigimu, situacija, kai ekonominis vienetas turi problemų dėl per didelio paskolų kiekio ir nebegali jų suvaldyti iš gaunamų pajamų, vadinama *Minsky'io momentu*.

6. Bankų sistemos krizė. Kadangi daugelis banko paskolų išduodamos iš surinktų indėlių, staigus didžiosios dalies indėlininkų reikalavimas grąžinti visus indėlius lemia banko nemokumą. Kad apsisaugotų nuo tokio tipo finansų krizės, daugelis šalių priima valstybinius indėlių draudimo / apsaugos įstatymus, kurie turėtų apsaugoti indėlininkus. Galimos ir kitokios bankų krizės. Dėl per didelės paskolų ekspansijos prasidėjus ekonominiam nuosmukiui dalis paskolų negrąžinama, o šioms paskoloms pasiekus kritinę ribą bankai gali tapti nemokūs. S. Atle Berg ir kt. (2009) teigimu, tokio tipo krizė ištiko Skandinavijos šalis 1988–1992 m. Esant šiai krizei galimi ir nepalankūs palūkanų normų pokyčiai: jei bankas skolinasi trumpam laikotarpiui kintamomis palūkanomis, o skolina ilgam laikotarpiui fiksuotomis palūkanomis, galima situacija, kad skolinimosi sąnaudos bankui bus aukštesnės, nei jis yra paskolinęs. Jei tokia situacija rinkoje tęstųsi ilgai, bankai gali tapti nemokūs. Bankų sistemos krizės specifika priklauso nuo šalies bankų sektoriaus: jo aktyvumo, koncentracijos, priklausomybės nuo užsienio.

7. Mokėjimo balanso krizė. Vienas pirmųjų dar 1979 m. mokėjimo balanso krizes pradėjo analizuoti P. Krugman (2003). Jo nuomone, valstybė, stengdamasi išlaikyti fiksuotą savo valiutos kursą, gali kištis į valiutų rinką, riboti užsienio kapitalo srautus, keisti bankų sistemos reguliavimą (pavyzdžiui, privalomųjų rezervų dydį). Tačiau galima ir tokia situacija, kai šių priemonių neužtenka. Jei valstybė stengiasi apsaugoti savo valiutą nuo nuvertėjimo, ji gali prarasti savo užsienio atsargų rezervus. Jei valstybė nori apsaugoti savo valiutą nuo per didelio vertės augimo, ji gali susidurti su nepakeliamais infliacijos augimo tempais. Kai valstybė nebegali apsaugoti fiksuoto valiutos kurso mokėjimo balanso, susidaro situaciją, kurią galima vadinti *krize*.

Mokėjimo balanso krizes gali sukelti ir didelė priklausomybė nuo išorės kapitalo įplaukų, A. Ghosh ir kt. (2008) teigimu, valstybė gali tapti priklausoma nuo užsienio finansavimo. Užsienio kapitalas gali būti skirtas dengti einamosios sąskaitos deficitą arba „karštas“ kapitalas gali ieškoti didesnių palūkanų normų investuojant į šalies valstybės vertybinius popierius. Nutrūkus šiam kapitalo srautui arba pasikeitus rinkos nuotaikoms ir kapitalui ištekant iš šalies ji gali susidurti su mokėjimo balanso krize. Šalį gali užgriūti ir mokėjimo balanso problemos, kai dėl kokių nors priežasčių pablogėja jos konkurencingumas užsienio prekybos partnerių atžvilgiu (pavyzdžiui, gretimos valstybės – svarbios prekybos partnerės – devalvuoja savo valiutą). Dalis autorių (Montes, 1998; Sachs ir kt., 1996) mano, kad mokėjimo balanso krizės glaudžiai susijusios su valiutos krizėmis.

8. Valiutos krizė. Valiutos krizės dažnai suprantamos kaip staigus valiutos kurso mažėjimas, fiksuoto valiutos kurso atsisakymas ar staigus jo pakeitimas, kai valiutos kursas sumažėja 25 % ar daugiau procentų (Deksnytė ir kt., 2010; Lakehal, 2010). Tačiau, R. Kuodžio ir kt. (2005) nuomone, valiutos krize galima laikyti ir stiprų spaudimą fiksuotam valiutos kursui, nes dažnai tai padaro net dar didesnę žalą nei paprastas valiutos nuvertėjimas. Šalis, gindama savo fiksuotą valiutos kursą, gali būti priversta didinti palūkanų normas, imtis tiesioginių intervencijų valiutų rinkoje ar kapitalo kontrolės šalyje. O tai gali lemti šalies ekonominės situacijos pablogėjimą – padidėjusias palūkanas verslui bei fiziniams asmenims. Valiutų krizės gali kilti dėl daugelio priežasčių: dėl užsienio atsargų naudojimo finansuojant biudžeto deficitą, spekuliacinių atakų prieš fiksuotą valiutos kursą, mokėjimo balanso problemų, nepasitikėjimo šalies ekonomika, užsienio kapitalo pasitraukimo, didelės valdžios užsienio skolos (Kuodis, 2005; Montes, 1998). Staiga nukritus valiutos kursui ekonomika gali susidurti su problemomis: BVP kritimas, bankinio sektoriaus problemos ir kt.

Antroje lentelėje pateiktas finansų krizių tipinis suskirstymas nėra baigtinis, dalis autorių skiria ir kitų tipų finansų krizių. Dažnai literatūroje minėta finansų krizė pavadinama kompleksiniu pavadinimu, išskiriant kelis specifinius finansų krizės aspektus (pvz., Reinhart [2008] mini antrarūšių būsto paskolų krizę), tačiau tokių finansų krizių negalima laikyti finansų krizių tipu, nes tai buvusių finansų krizių suformuoti pavadinimai. Taip pat verta paminėti, kad dalis finansų krizių persidengia, tai yra vienu metu gali kilti dviejų ar daugiau tipų krizės, arba viena krizė gali lemti kitos finansų krizės kilimą, tačiau mokslininkai tai traktuoja kaip vieną finansų krizę. Tokias finansų krizes jie (Račickas ir kt., 2010; Honohan, 2005) vadina *sisteminėmis finansų krizėmis*.

Siekiant nustatyti finansų krizių poveikį konkrečios šalies ekonomikai, tipinio finansų krizių skirstymo nepakanka. Finansų krizė gali kilti šalies viduje ar gretimoje šalyje ir vis tiek neigiamai paveikti nagrinėjamos šalies ekonomiką. Analizuojant finansų krizės kilimo vietą ir jos poveikį konkrečios šalies ekonomikai galima skirti tris galimas situacijas: 1. Išorės finansų krizė (finansų krizė kilo ne šalies viduje, bet ji neigiamai veikia šalies ekonomiką). 2. Vidaus finansų krizė (finansų krizė kilo šalies viduje). 3. Kompleksinės finansų krizės (kai daugiau nei viena finansų krizė veikia šalies ekonomiką).

Kompleksinės finansų krizės gali kilti keliais atvejais. Pirma, finansų krizė vienu arba labai panašiu laiku kyla tiek analizuojamoje šalyje, tiek tarptautinėje erdvėje (žr. 1 pav. 1 dalį). Antrasis galimas variantas, kai išorės krizė sukelia ne tik ekonomines problemas nagrinėjamos šalies ekonomikai, bet ir šalies finansų krizę („užkrato“ efektas) (žr. 1 pav. 2 dalį). Galimas ir trečiasis variantas, kai vidinė šalies finansų krizė sukelia finansų krizes kitose šalyse, o šios neigiamai veikia šalies ekonomiką (1 pav. 3 dalis).

Finansų krizes galima skirstyti ir pagal jų išplitimą: 1. Šalies finansų krizė, apimanti nedidelį regioną, paprastai vieną šalį. 2. Regiono finansų krizė, apimanti vieną konkretų regioną (pvz., Pietryčių Azijos finansų krizė). 3. Tarptautinė (globali) finansų krizė, apimanti keletą regionų. Toks finansų krizių skirstymas leidžia suprasti, kokie regionai nepaveikti finansų krizių ir į kuriuos regionus finansų krizių paveiktiems regionams reikėtų orientuotis, ieškant problemų sprendimo (finansinių paskolų, prekybos partnerių ar pan.). Tuo tarpu finansų krizės nepaveikti regionai galėtų suprasti, kokie regionai susiduria su problemomis ir kaip šios problemos galėtų paveikti finansų krizės dar nepaveiktus regionus.

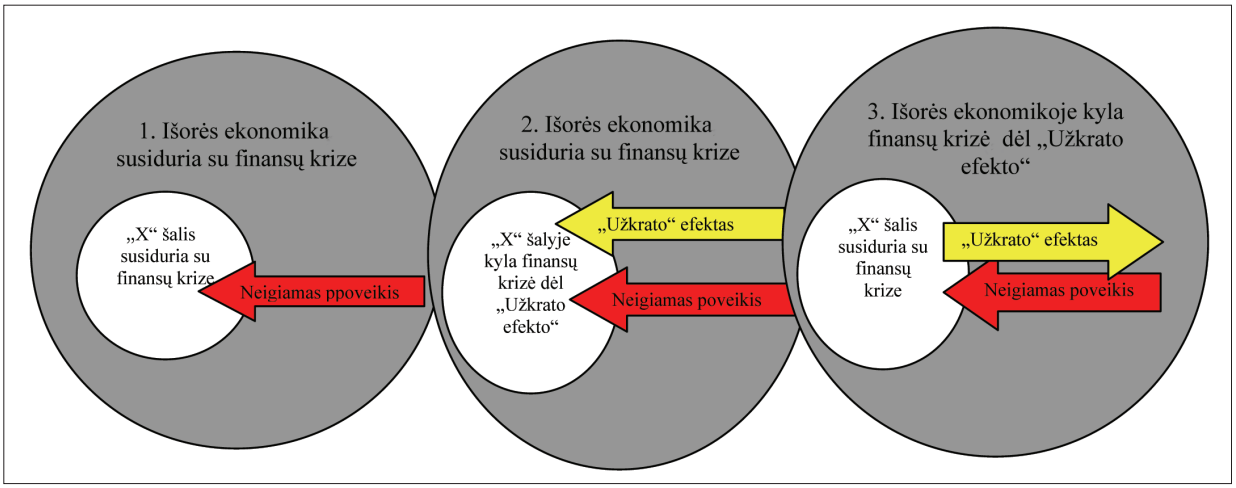

1 pav. Kompleksinių finansų krizių poveikis šalies ekonomikai
Šaltinis: sudaryta autorių

2. Finansų krizės Lietuvoje, jų tipai

Lietuvai atgavus nepriklausomybę pasikeitė ne tik politinė santvarka, bet ir visa ekonominė sistema: atsisakyta planinės ekonomikos ir bandyta pereiti į rinkos ekonominę sistemą. Įvykę pokyčiai lėmė tai, kad Lietuvos ekonomikos struktūra ėmė panašėti į tradicinę ekonomikos struktūrą, kurios vienas pagrindinių bruožų yra cikliškas ekonomikos vystymasis. Atkūrus nepriklausomybę Lietuvai teko stiprinti valstybingumą, įgyvendinti valstybės valdymo reformą, kurti demokratinę teisinę sistemą. Šalyje pradėti taikyti rinkos ekonomikos principai: atsisakoma valstybinio ekonomikos planavimo, privatizuojamas turtas, taikomi laisvos konkurencijos principai, liberalizuota ekonomika atveriama tarptautinėms rinkoms, suteikiama galimybė kiekvienam asmeniui imtis verslo. Vienas svarbiausių uždavinių įtvirtinant rinkos ekonomiką Lietuvoje – pereiti prie šiuolaikinės finansų sistemos: sukurti bankų sistemą, finansų rinkas, pasirinkti savo monetarinės politikos modelį. Viena problemų kuriant finansų sistemą buvo ta, kad Lietuvai atgavus nepriklausomybę, rinkos ekonomiką reikėjo kurti neturint privataus kapitalo, savininkų sluoksnio ir būdų, kaip kapitalą galima būtų investuoti. Taigi natūralu, kad kuriant rinkos ekonomiką turėjo atsirasti privatus kapitalas ir būdai, kaip jis bus nukreipiamas į investicijas. Lietuvoje vienas pagrindinių kapitalo judėjimo kanalų jau pereinamuoju laikotarpiu buvo bankai.

Nagrinėjant Lietuvos ekonomikos raidą 1990–2011 metais galima skirti tris Lietuvą paveikusias finansų krizes: Lietuvos bankų krizė 1995 m., Rusijos finansų krizė 1998 m., Globali finansų krizė 2008–2009 m.

1995 m. ekonomikai dar atsigaunant nuo struktūrinių pertvarkymų, kai pereinama prie rinkos ekonomikos, Lietuvos finansų sistema išgyveno bankų krizę. Anot L. Šadžiaus (2004), 1994–1996 m. Lietuvoje bankrutavo net 12 (1994 m. iš viso veikė 31 komercinis bankas) komercinių bankų, dar keleto veikla buvo sustabdyta arba jie likviduoti savininkų sutarimu. Kadangi bankų krizė – tai bankų sistemos problemos, kurios sukelia finansų sistemos problemas, šį laikotarpį galima laikyti finansų krizės laikotarpiu. Šią finansų krizę galima priskirti šalies bankų sistemos krizei.

Lietuvai 1997 m. atsigaunant po bankų krizės ir pirmosios šalies finansų krizės, susidurta su Rusijos finansų krize. R. Kuodžio (2008), I. Deksnytės ir kt. (2010) nuomone, devalvavus Rusijos rublį bei Rusijai paskelbus nemokumą, šalys, kurios turėjo užmezgusios glaudžius ekonominius ryšius su Rusija, taip pat patyrė problemų. Tai pirmiausia paveikė NVS valstybes. Kadangi Lietuva 1998 m. ekonomiškai buvo labai susijusi tiek su Rusijos, tiek su NVS valstybėmis, tai sukėlė šalyje ekonominių problemų. Šį laikotarpį galima laikyti Rusijos valiutinės krizės poveikio šaliai laikotarpiu. Nors ši finansų krizė labai paveikė šalies ekonomiką, šalies viduje finansų krizės ji nesukėlė.

J. Stiglitz (2010), P. Krugman (2008) teigimu, 2007–2008 m. prasidėjo globali finansų krizė. Natūralu, kad ji labai paveikė ir Lietuvos ekonomiką. 2004–2007 m. Lietuvos ekonomika augo labai sparčiai, tačiau besiformuojantis nekilnojamojo turto burbulas, vyraujanti per didelė kredito ekspansija lėmė atitinkamus ekonominės krizės padarinius. Todėl 2008–2010 metus Lietuvos ekonomikoje galima vadinti kompleksinės globalios finansų krizės laikotarpiu. Šiuo atveju finansų krizė pagal tipologiją gali būti priskirta tiek išorės, tiek vidaus finansų krizėms.

2.1. Lietuvos bankų krizė ir jos kilimo priežastys

1990 m. kovo 11 d. Lietuva atkūrė savo nepriklausomybę. Jai teko stiprinti valstybingumą, įgyvendinti valstybės valdymo reformą, kurti demokratinę teisinę sistemą. Šalyje pradėti taikyti rinkos ekonomikos principai: atsisakoma valstybinio ekonomikos planavimo, privatizuojamas turtas, taikomi laisvosios konkurencijos principai, liberalizuota ekonomika atveriama tarptautinėms rinkoms. Kiekvienam asmeniui atsirado galimybė imtis savo verslo.

Vienas svarbiausių uždavinių įtvirtinant rinkos ekonomiką Lietuvoje buvo pereiti prie šiuolaikinės finansų sistemos: sukurti bankų sistemą, finansų rinkas, pasirinkti savo monetarinės politikos modelį. Viena problemų šiuo atveju – kuriant rinkos ekonomikos finansų sistemą nebuvo privataus kapitalo, savininkų sluoksnio ir būdų, kaip kapitalas galėtų būti investuojamas. Taigi natūralu, kad kuriant rinkos ekonomiką turėjo atsirasti privatus kapitalas ir būdai, kaip jis būtų nukreipiamas į investicijas.

Lietuvoje vienas pagrindinių kapitalo judėjimo kanalų jau pereinamuoju laikotarpiu buvo bankai. Komercinių bankų skaičius 1990–1993 m. (2 pav.) išaugo daugiau nei 4 kartus: nuo 6 (1990 m.) iki 27 (1993 m.). Tačiau nuo 1994 m. komercinių bankų skaičius sparčiai mažėjo. Apžvelgus bankrutavusių bankų statistiką (2 pav.), nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu (1990–2011 m.) bankrutavo 14 komercinių bankų. 1994–1996 m. iškelta 12 bankroto bylų, o tai sudaro net 44,44 % visų 1993 m. veikusių komercinių bankų. Dalis bankų uždaryta ir likviduota savininkų sutarimu bei grąžinus indėlius. 1997 m. Lietuvoje veikė tik 13 komercinių bankų, t. y. tik 48 % visų 1993 m. veikusių bankų. Taigi ši laikotarpį pagrįstai galima vadinti finansų krize, nes tai buvo didžiulis sukrėtimas besikuriančiai Lietuvos valstybei ir jos finansų sistemai.

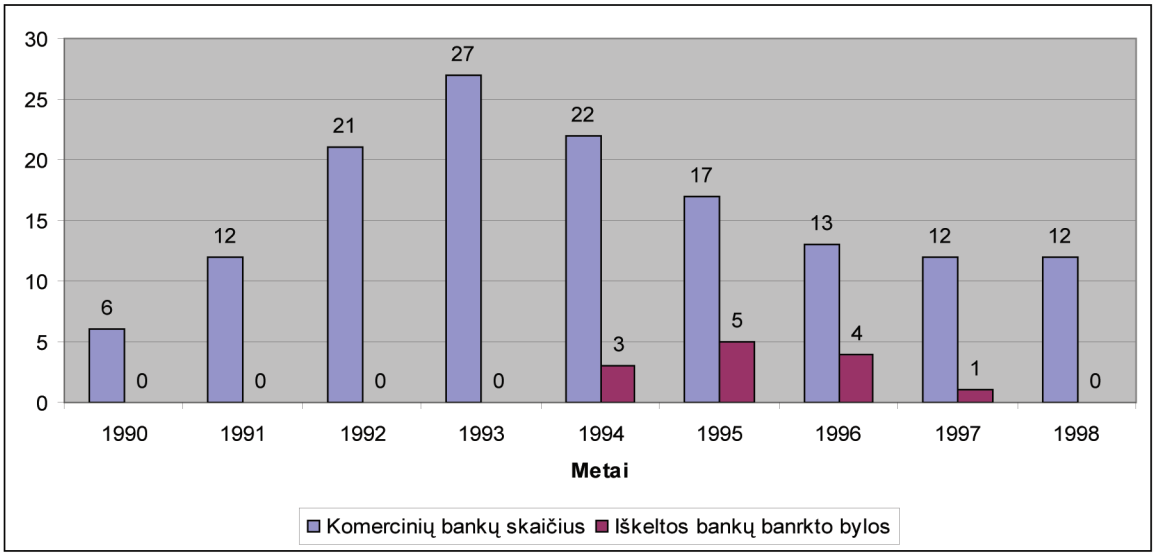

2 pav. Komercinių bankų skaičius Lietuvoje ir bankams iškeltų bankroto bylų skaičius 1990–1998 m.
Šaltinis: http://www.stat.gov.lt/lt/

Ši bankų krizė kilo dėl daugelio priežasčių. Ekonomikos pereinamuoju laikotarpiu ekonominė ir politinė situacija buvo ypač nepastovi. O šalies bankų veikla ypač priklauso nuo šalies ekonominės būklės ir politinės padėties. Pagrindinės bankų finansinės krizės kilimo priežastys: valiutų Lietuvoje kaita 1992–2002 m. laikotarpiu; infliacija; bendrojo vidaus produkto (BVP) nestabilumas; privatizacija; kontrolės stoka. Valiutų kaita matyti 3 lentelėje.

Lentelė 3. Lietuvoje naudota valiuta 1992–2002 m. laikotarpiu

Piniginis vienetas	Laikotarpis
Rublis	Iki 1992 m. spalio 1 d.
Talonai	Nuo 1992 m. spalio 1 d. iki 1993 m. birželio 25 d.
Litas (be valiutos valdybos)	Nuo 1993 m. birželio 25 d. iki 1994 m. kovo 1 d.
Litas, susietas su USD	Nuo 1994 m. kovo 1 d. iki 2002 m. vasario 2 d.
Litas, susietas su euru	Nuo 2002 m. vasario 2 d. ir dabar

Šaltinis: sudaryta autorių

Dažna valiutos kaita lėmė nepastovumą, žmonių nepasitikėjimą finansų sistema ir sukėlė papildomų problemų bankams, keičiant valiutą.

Infliacijos lygis 1990 m. siekė 39 %, 1991 m. – 382,7 %, 1992 m. – 1163,1 % ir pasiekė hiperinfliaciją, 1993 m. – 188,7 %. Tokia didėjanti infliacija 1990–1993 m. (Kuodis, 2008; Šadžius, 2004; Vetlov, 2000) siejama su kainų liberalizavimu, pinigų kiekio pertekliumi, energijos išteklių kainų kilimu, infliacine TSRS rublio emisija ir infliacine inercija. Tik įvedus litą, nacionalinę valiutą, ir vykdant griežtą pinigų emisijos politiką infliacijos augimas sumažėjo. Nuo 1994 m. kovo 1 d. pradėtas taikyti valiutos valdybos modelis ir litas susietas su JAV dolerio kursu. 1994 m. infliacija siekė 45 %, 1995 m. – 35,7 %, 1996 m. – 13,1 %.

Infliacijos lygio svyravimai neigiamai veikė ne tik Lietuvos ekonomiką, bet ir komercinių bankų veiklą. Staigus infliacijos mažėjimas lėmė komerciniuose bankuose 1994–1995 m. didėjančią „blogųjų“ paskolų dalį. Su infliacijos kaita glaudžiai susijusios paskolų ir indėlių palūkanų bei bankų maržos kaita (3 pav.). Mažėjant infliacijai komerciniai bankai laikėsi pelningos trumpalaikių paskolų politikos: 1994 m. paskolos iki vienerių metų sudarė 84 % visų išduotų paskolų (1995 m. atitinkamai 72,3 %) (Lietuvos bankas 1996).

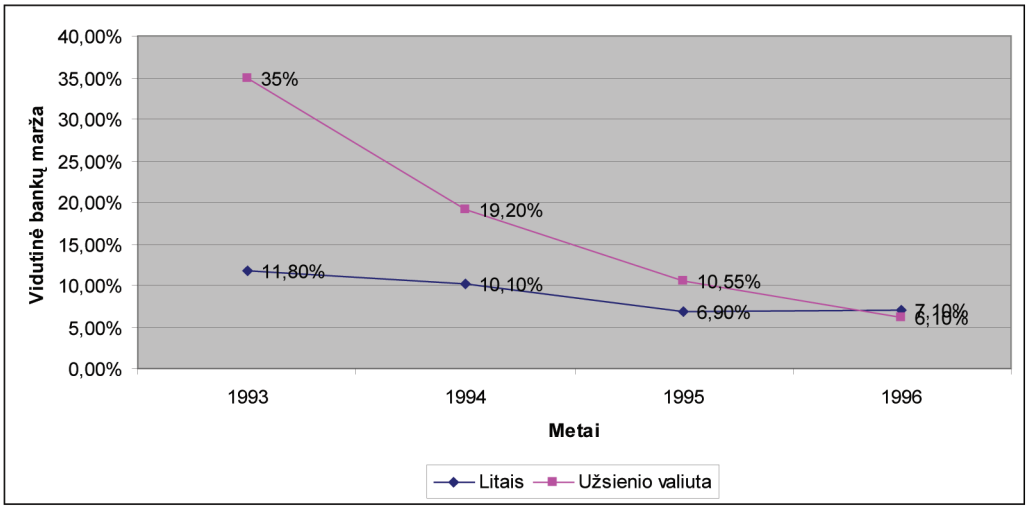

3 pav. Vidutinė Lietuvoje veikiančių komercinių bankų paskolų marža litais ir užsienio valiuta 1993–1996 m.
Šaltinis: http://www.stat.gov.lt/lt/

Pakitus ekonominėms sąlygoms ir nutrūkus ekonominiams ryšiams su buvusiomis rinkomis Lietuvoje, smuko gamyba, todėl komerciniai bankai šiuo laikotarpiu susidūrė su dilema – skolinti verslui su neaiškiomis perspektyvomis bei rizika ir gauti didelį pelną ar riboti riziką, bei ūkio subjektų kreditavimą.

Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje prasidėjo čekinė privatizacija. Privatizavus įmones dažnai jos buvo užstatomos bankams, o už gautus pinigus privatizuojamas naujas turtas (Koncerno EBSW). Privatizuotų įmonių valdymu nesirūpinta, todėl joms kilo sunkumų realizuojant produkciją. Bankrutavus šioms įmonėms, kaip užstatas bankams atitekdavo nelikvidus turtas (nekilnojamasis turtas, kurio pasiūla rinkoje sparčiai didėjo, gamybos priemonės ir t. t.).

Dar viena besikuriančios bankininkystės sistemos problema – nenustatinėjama bankų klientų kokybė, jų verslo perspektyvos. Daugelis komercinių bankų klientų buvo įsteigtos naujos įmonės, todėl prognozuoti jų verslo perspektyvas tokioje nestabilioje verslo aplinkoje buvo ypač sudėtinga. Orientuotasi į užstatą ir kitų įmonių teikiamas garantijas išduodamoms paskoloms.

L. Šadžiaus (2004) teigimu, pereinamuoju laikotarpiu bankų sistema menkai reguliuota. Tik 1992 m. priimtas komercinių bankų įstatymas (LRS, 1992, iki tol bankai veikė pagal akcinių bendrovių įstatymą). Lietuvos Bankas vykdė ne tik centrinio, bet ir komercinio banko funkcijas, tai yra išduodavo paskolas ūkio subjektams. Tik 1992 m. rugsėjo 1 d. ekspertų siūlymu Lietuvos Bankas atsisakė komercinio banko funkcijų ir perdavė jas naujam Lietuvos valstybiniam komerciniam bankui.

1994 m. Lietuvos komercinių bankų raidoje įvyko esminis lūžis. Šiuos metus galima vadinti ekstensyvios komercinių bankų plėtros pabaiga. Keičiantis šalies makroekonominei padėčiai, mažėjant infliacijai, šalies ekonomikoje prasidėjo grandininė reakcija: vienų ūkio subjektų problemos (verslo pajamų mažėjimas) sukėlė kitų ūkio subjektų problemas (vėlavimą grąžinti paskolas, „blogųjų“ paskolų didėjimą). Susidarius nepalankioms ekonominėms aplinkybėms bankų skolininkams buvo sudėtinga vykdyti savo įsipareigojimus. Daugelis šalies bankų neįvertino galimų šalies ekonominių pokyčių ir susidūrė su problemomis. 1994 m. pradėjo bankrutuoti pirmieji komerciniai bankai.

L. Šadžiaus (2004) nuomone, šalies komercinių bankų veiklai lemiamos įtakos turėjo 1995 m. gruodžio 20–22 d. Lietuvos banko paskelbtas dviejų didelių bankų moratoriumas – AB Lietuvos akcinis inovacinis bankas ir AB „Litimpeks“ veiklos stabdymas. Lietuvos bankų sistemoje šie bankai užėmė svarbią vietą. Jų bendra dalis bankų sistemoje sudarė apie 30 %. Dalies bankų gelbėjimo veiksmų ėmėsi valstybė. 1995 m. viduryje „Aurabanką“ nutarė gelbėti Vyriausybė (jame indėlius laikė dauguma valstybės įstaigų, todėl jo bankrotas galėjo sukelti dar didesnį chaosą visoje finansų sistemoje). T. Garbaravičiaus ir kt. (2002), L. Šadžius (2004) teigia, kad bendros bankų sistemos restruktūrizavimo išlaidos sudarė maždaug 2,5 % BVP (apie 1,2 mlrd. Lt). 1996 m. veikė tik 13 komercinių bankų, tai yra 51,8 % mažiau nei jų veikė 1993 m. 1995–1996 m. pradėta reformuoti teisinė bazė, siekiant išvengti dar didesnių problemų bei galimų tokio tipo krizių pasikartojimo ateityje. 1995 m. priimtas naujas komercinių bankų įstatymas (LRS 1995).

Apibendrinant galima skirti šias pagrindines Lietuvos bankų krizės 1995 m. priežastis: sparčiai besikeičianti makroekonominė padėtis (infliacijos mažėjimas, BVP pokyčiai); silpnas ir nepakankamas bei tęstinumo neturintis bankų reguliavimas (menkas Lietuvos banko vaidmuo, neaiški bankų reguliavimo koncepcija); banko darbuotojų kompetencijos trūkumas (išduodamos paskolos neperspektyviam verslui, orientacija į trumpalaikį pelną); sukčiavimas (indėlių iššvaistymas, beprocentės paskolos su bankų savininkais susijusiems asmenims).

2.2. Rusijos 1998 m. finansų krizė ir jos kilimo priežastys

1998 m. Rusijoje kilusi finansų krizė turėjo didelę reikšmę su ja susijusių šalių ekonomikoms. 1998 m. rugpjūčio 17 d. devalvuotas Rusijos rublis. Finansų krizę dar apsunkino Rusijos federacijos nemokumas (atsisakymas vykdyti savo įsipareigojimus – išpirkti valstybės vertybinius popierius).

J. Stiglitz (2010) teigimu, Rusijos krizė buvo 1997–1998 m. vykusios globalios finansų krizės dalis (finansų krizė, prasidėjusi Tailande, išplito į kitas Pietryčių Azijos valstybės, vėliau – ir į Lotynų Amerikos šalis [Argentiną] bei Rusiją). 1998 m. Rusijos skola užsieniui, padidėjusi dėl Azijos ekonomikų griūties, jau buvo „raudonoje zonoje". Prasidėjo likvidumo krizė. Pagrindinę Rusijos eksporto dalį sudarė žaliavos, kurių kainos gerokai krito. Visa tai tapo pagrindinėmis Rusijos ekonomikos griūties priežastimis.

Kiti autoriai (Barro, 2001; Corsetti ir kt., 2001) šios krizės globalia nevadina, ją traktuoja tiesiog kaip finansų krizę ir teigia, kad minėtos krizės menkai susijusios. I. Deksnytė ir kt. (2010), N. Šmeliov (1998) akcentuoja vidinės Rusijos finansų krizės kilimo priežastis ir užkrato efektą, nulemtą Pietryčių Azijos finansų krizės. Ją laiko tik viena, bet ne pagrindine finansų krizės Rusijoje priežastimi.

Mokslinės literatūros analizė (Deksnytė ir kt., 2010; Šmeliov, 1998; Geralavičius, 1998; Popov, 1999) leidžia išskirti šias finansų krizės Rusijoje priežastis:

- Dirbtinai padidintas Rusijos rublio kursas (mažėjo šalies eksporto perspektyvos).
- Kapitalo pasitraukimas dėl Pietryčių Azijos finansų krizės 1997 m. (nuo 1997 m. spalio iki 1998 m. rugpjūčio mėnesio Rusijos akcijos nukrito daugiau kaip 10 kartų).
- Ekonominės politikos klaidos (didelis biudžeto deficitas 1995–1998 m.).
- 1997–1998 m. naftos kainų kritimas (iš naftos pardavimo gautos pajamos užsienio valiuta buvo labai svarbios išlaikant stabilų Rusijos rublio kursą).
- Trumpalaikių valstybės vertybinių popierių „piramidė" (siekiant sumažinti pinigų kiekį rinkoje, taip mažinant infliaciją ir subalansuojant biudžetą, leisti trumpalaikiai valstybės vertybiniai popieriai). 1998 m. gegužės mėnesį šių vertybinių popierių refinansavimo norma pasiekė 150 %, metinei šalies infliacijai nesiekiant net 10 %. Neatsakinga skolinimosi politika ir užsienio kapitalo pasitraukimas 1998 m. lėmė šalies nemokumą – atsisakymą išpirkti savo išleistus valstybės vertybinius popierius.
- Komercinių bankų, kurie buvo vieni pagrindinių trumpalaikių vertybinių popierių pirkėjų, panika. Paskelbus šalies nemokumą, jiems kilo likvidumo problemų, kurias dar paaštrino prasidėjusi indėlininkų panika ir masiniai indėlių atsiėmimai bankuose.
- Maži užsienio valiutų rezervai (1997 m. jie siekė tik apie 6 % BVP, 1998 m. – tik 3 % BVP).

Neatlaikiusi „ištekančio" kapitalo spaudimo bei sparčiai mažėjant užsienio rezervams (1998 m. liepos mėnesį Rusija gavo 4 mlrd. JAV dolerių Tarptautinio valiutos fondo paskolą, skirtą tarptautinėms užsienio atsargoms papildyti, tačiau jos užteko tik trims savaitėms) Rusija buvo priversta devalvuoti rublį. 1998 m. rugsėjį Rusijos rublio kursas siekė 6,2 rublio už 1 JAV dolerį, tuo tarpu 1998 m. gruodžio mėnesį šis kursas jau siekė 20 rublių už 1 JAV dolerį. Pasak N. Šmeliovo (1998), dėl Rusijos rublio devalvavimo Rusijos gyventojų pajamos sumažėjo trečdaliu, santaupos taip pat nuvertėjo, o dėl bankuose kilusios likvidumo krizės atsiimti bankuose laikytas santaupas buvo nebeįmanoma. Daugelis autorių (Deksnytė ir kt., 2010; Šmeliov, 1998; Geralavičius, 1998; Popov, 1999) sutaria, kad Rusijos finansų krizė – tai valiutinė krizė, tačiau jos pasekmė – tiek bankų, tiek valstybės skolų finansų krizės.

1998 m. Rusijos finansų krizė turėjo neigiamos įtakos aplinkinėms šalims, ypač toms, kurios buvo užmezgusios glaudžius prekybinius ryšius su Rusija (bei kitomis NVS valstybėmis, kurias labai paveikė Rusijos problemos). Devalvavus Rusijos rublį sumažėjo Lietuvos (ir kitų šalių) prekių konkurencingumas Rusijoje, tai buvo netikėta tiek Lietuvos eksportuotojams, tiek valdžios institucijoms. Natūralu, kad gana didelis ekonomikos nuosmukis ir finansinė suirutė Rusijoje paveikė ir Lietuvos ekonomiką, kuri su Rusija (bei kitomis NVS valstybėmis) buvo glaudžiai susijusi prekybiniais saitais. Kadangi su kitomis problemomis Lietuvos ekonomika 1998–1999 m. nesusidūrė, galima daryti išvadą, kad visą neigiamą efektą ekonomikoje sukėlė Rusijos finansų krizė.

Tačiau Rusijos finansų krizė lėmė struktūrinius Lietuvos tarptautinės prekybos pokyčius. Eksportuotojai pradėjo orientuotis į Vakarų rinkas, o priklausomybė nuo NVS šalių pradėjo mažėti. Akcentuotina tai, kad Rusijos finansų krizė nepaveikė Lietuvos finansų sistemos ir nesukėlė bankų sistemos krizės Lietuvoje. Finansinis sektorius nepatyrė sukrėtimų.

2.3. Globali 2008 m. finansų krizė Lietuvoje, jos kilimo priežastys

2007 m. pradėjusios kristi nekilnojamojo turto kainos JAV sukėlė globalią finansų krizę visame pasaulyje. Susidurta su Amerikos, Europos, Azijos šalių nemokumu, bankų krizėmis, kreditavimo mažėjimu, nepasitikėjimu finansinėmis institucijomis. 2008–2009 m. pasaulio ekonominė krizė labiausiai pasireiškė BVP mažėjimu, pagrindinės priežastys – ilgalaikiai pokyčiai naftos rinkos kainodaroje ir su ja susijusiose srityse (nesklandumai, kilę benzino, maisto produktų kainodaros, nekilnojamojo turto ir vertybinių popierių rinkų, bankininkystės sektoriuose).

Anot J. Stiglitz (2010), šios globalios finansų krizės mastai įvertinti tik 2009 m. pradžioje, kai ekonomika jau išgyveno ilgiausią ir giliausią recesiją nuo „Didžiosios depresijos“ 1930 m. laikų.

O. G. Rakauskienė ir kt. (2009: 117–118) teigia, kad būtų galima skirti tris pagrindines globalios finansų krizės priežasčių grupes. Pirmoji – pasaulio ekonomikos ir išsivysčiusių šalių nacionalinių ekonomikų ciklinis vystymasis. Akivaizdu, kad globalizacijos procesai trumpina ciklą ir globalinio ekonominio bumo bei stabilumo fazių trukmę. Antroji – susidariusi globalinė finansinė sistema neatitinka šiuolaikinių reikalavimų, bet atitinka esamas realijas. Globalizacija yra vienas sudėtingiausių pasaulinės ekonomikos reiškinių, menkai ištirta kaip finansų naujovė. Globalizacija pasitiki viena dominuojančia valiuta, t. y. JAV doleriu. Tai archajiška, nes ignoruojami net kardinalūs finansų sferos pakeitimai, nesugebama nei sutrukdyti didėjančiam finansų neproporcingumui ir asimetrijai, nei valdyti nuolat didėjančio spekuliatyvių (virtualių) operacijų pavojaus. Manoma, kad egzistuojanti finansinė sistema turi defektų, nes finansiniai procesai neatitinka ekonominių išteklių naudojimo. Trečia priežasčių grupė apima socialinius veiksnius, tokius kaip socialinės poliarizacijos, socialinės ekonominės nelygybės ir moralės, etikos ir dvasinių verčių krizės augimas. Daugelyje šalių liberalus požiūris į verslą lėmė socialinės nelygybės ir beprecedentės stratifikacijos net išsivysčiusiose šalyse didėjimą. Socialinė-ekonominė nelygybė lemia krizę. Europos Sąjungoje tai pastebėta anksčiau, todėl ji pasiskelbė esanti atsakinga už socialinę politiką globalizacijos procese.

2008 m. globaliai finansų krizei peraugus į realiojo sektoriaus krizę, pasaulio ekonomikai buvo vieni sudėtingiausių per keletą praėjusių dešimtmečių. Gilėjanti krizė pakirto tiek verslo, tiek ir vartotojų pasitikėjimą, griežtėjant finansavimo sąlygoms mažėjo vartojimas ir investicijos, gerokai sumenko tarptautinės prekybos apimtys, toliau prastėjo situacija būsto rinkoje, menko daugelio ekonomikos sektorių, ypač pramonės, aktyvumas ir didėjo nedarbas.

Lietuvos ekonomika 2002–2007 m. augo labai sparčiai, tačiau šio augimo negalima laikyti tvariu, nes buvo nulemtas privataus sektoriaus skolos didėjimo ir nekilnojamojo turto burbulo kilimo. Todėl ekonomika tapo labai priklausoma nuo paskolų sektoriaus. 2008 m. Lietuvos ekonomikos augimas pradėjo lėtėti ir 2008 m. ketvirtąjį ketvirtį gerokai krito (tai tęsėsi net 6 ketvirčius iš eilės).

Taigi 2008 m. galima laikyti kompleksine Lietuvos finansų krize. Lietuvos ekonomiką veikė ne tik globali finansų krizė, bet ir Lietuvoje prasidėjusi finansų krizė (nekilnojamojo turto burbulas, didelė kredito ekspansija, nuo bankinių kreditų priklausomas šalies ekonominis augimas). Visų šių neigiamų veiksnių rezultatas – BVP smukimas 2009 m. net 14,7 %, nedarbas išaugo iki 17,8 %. Tai didžiausi šių rodiklių svyravimai per dvidešimt metų.

Išvados

1. Išnagrinėjus pagrindinius finansų krizių sampratų teorinius aspektus ir palyginus mokslinėje literatūroje minimus finansų krizių apibrėžimus pastebėta, kad mokslininkai finansų krizes apibrėžia skirtingai. Vieni akcentuoja tik vieną kurį nors finansų krizių kilimo apsektą ar atskirą tipą, kiti pateikdami apibrėžimą stengiasi įvardyti visus finansinių krizių tipus. Darytina išvada, kad finansų krizė – tai sutrikimai finansų rinkose, sukeliantys realiosios ekonomikos problemas ir galintys lemti ekonominę recesiją konkrečioje šalyje arba globaliu mastu. Nors šis apibrėžimas nėra labai konkretus, jis gali apimti visų finansų krizių tipus. Autorių nuomone, apibrėžime akcentuoti finansinių krizių kilimo

priežasčių neverta, nes jų yra labai daug, o vis kylančios naujos finansų krizės turi specifinių bruožų ir savybių.

2. Palyginus mokslinėje literatūroje pateikiamą finansų krizių klasifikavimą, sudaryta išsami finansų krizių tipų klasifikacinė lentelė. Joje pateikti devyni finansinių krizių tipai, jų pagrindinės kilimo priežastys, apibendrintas pirminis ir galimas antrinis poveikis šalies ekonomikai bei pateikta pavyzdžių. Atkreiptinas dėmesys, kad mokslinėje literatūroje autoriai bendro skirstymo nepateikia. Analizuojant finansų krizių tipus pastebėta, kad jas galima ir būtina skirstyti ne tik pagal tipologiją, nes tipologinio skirstymo joms palyginti ne visada pakanka. Finansų krizes dar galima ir reikėtų skirstyti pagal jų kilimo vietą bei poveikį šalies ekonominiams rodikliams į išorės, vidaus ir kompleksines; pagal išplitimą – šalies, regiono ir globalias.
3. Nagrinėjant Lietuvos ekonomikos raidą 1990–2011 m. laikotarpiu, nustatyta, kad Lietuvos ekonomiką veikė trys finansų krizės: Lietuvos bankų krizė 1994–1996 m.; Rusijos krizė 1998 m.; Globali finansų krizė 2008–2010 m. Kiekviena šių krizių priskirtina skirtingam tipui. 1994–1996 m. vykusi finansų krizė priskirtina vidinei šalies bankų sistemos krizei. 1998 m. Lietuvos ekonomiką veikė Rusijos rublio (valiutinė) išorės finansų krizė. 2008–2010 m. Lietuvos ekonomika išgyveno kompleksinę finansų krizę, kuri veikė tiek šalies viduje (nekilnojamojo turto burbulo sprogimas), tiek išorėje (vykstanti globali finansų krizė).
4. Akcentuotina, kad mokslinėje literatūroje nepateikiamas bendras metodas, kuris leistų palyginti tarpusavyje skirtingus finansinių krizių, vykusių skirtinguose regionuose, šalyse ar skirtingais laiko tarpais, poveikio ekonominiams rodikliams modelio tipus. Jeigu finansų krizė apėmė dvi šalis, galima nustatyti, kuriai šaliai jos poveikis buvo didesnis (labiau sumažėjęs BVP, išaugęs nedarbas ir pan.). Tačiau jei finansų krizės poveikio duomenys prieštaringi (pavyzdžiui, vienoje šalyje labai sumažėjo BVP, tačiau nedarbas beveik nepakito, tuo tarpu kitoje šalyje gerokai pakilo nedarbo lygis, tačiau BVP beveik nesumažėjo), kyla finansų krizės poveikio įvertinimo ir palyginamumo problemų. Ši problema tampa dar aktualesnė, jei nagrinėjame daugiau ekonominių rodiklių. Kitas palyginamumo trūkumas išryškėja tarpusavyje lyginant besivystančių šalių ekonominius rodiklius, esant finansų krizei, su išsivysčiusių šalių ekonominiais rodikliais. Augant šalies ekonomikai BVP gali ne mažėti, o tiesiog sulėtėti augimo tempai, o kitoje šalyje (išsivysčiusioje) BVP gali mažėti, tada kyla šio BVP kitimo palyginamumo problema. Todėl finansų krizės poveikiui įvertinti reikia visas neigiamas poveikio „dalis“ sujungti į vieną visumą.

Literatūra

Antoni, E. (2010). Minsky, Keynes, and Financial Instability. *International Journal of Political Economy*, No. 39 (2), p. 10–25.

Atle Berg, S., Eitrheim, O. (2009). Bank Regulation And Bank Crisis: The main developments in the Norwegian regulatory system before, during, and after the banking crisis of 1988-92. *Norges Bank: Working Papers*, No. 19, p. 1–16.

Barro, R. (2001). *Economic growth in east asia before and after the financial crisis* [interaktyvus]. NBER Working Paper. Prieiga internetu: <http://www.nber.org/papers/w8330.pdf?new_window=1>.

Calhoun, C. (2002). *Dictionary of the Social Sciences*. Oxford: Oxford University Press.

Corsetti, G., Pesenti, P., Roubini, N. (2001). Fundamental Determinants of the Asian Crisis: The Role of Financial Fragility and External Imbalances. *Regional and Global Capital Flows: Macroeconomics Causes and Consequences, NBER-EASE*, No. 10, p. 11–46.

Deksnytė, I., Pukelienė, V. (2010). Valiutų krizių poveikis ekonomikoms: Rusijos atvejis ir atgarsiai Lietuvoje. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Nr. 4 (1), p. 151–165.

Garbaravičius, T., Kuodis, R. (2002). Lietuvos finansų sektoriaus struktūra ir funkcionavimas. *Pinigų studijos*, Nr. 1, p. 18–47.

Geralavičius, V. (1998). Rusijos krizės atgarsiai Lietuvoje. *Pinigų studijos*, Nr. 4, p. 32–38.

Ghosh, A., Goretti, M., Joshi, B., Ramakrishnan, U., Thomas, A., Zalduendo, J. (2008). *Capital Inflows and Balance of Payments Pressures-Tailoring Policy.* Responses in Emerging Market Economies [interaktyvus]. IMF Policy Discussion Paper. Prieiga internetu: <http://www.imf.org/external-/pubs/ft/pdp/2008/pdp02.pdf>.

Harvey, T. J. (2010). Modeling financial crises: a schematic approach. *Journal of Post Keynesian Economics*, No. 33 (1), p. 61–82.

Hirschey, M. (1998). How Much Is a Tulip Worth? *Financial Analysts Journal*, No. 54 (4), p. 11–17.

Honohan, P. (2005). *Systemic Financial Crises*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jackson, J. (2010). *Iceland's financial crisis*. Cunent Politics and Economics of Europe.

Jickling, M. (2008). *Averting financial crisis* [interaktyvus]. Prieiga internetu: <http://fpc.state.gov/documents/organization/103688.pdf>

Krugman, P. (2008). *The Return of Depresion Economics and The crisis of 2008.* London: Penguin books.

Krugman, P. (2003). A model of balance of payment crises. *Journal of money, credit & bankine*, No 11 (3), p. 311–325.

Kuodis, R. (2008). Lietuvos ekonomikos transformacija 1990–2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonomikos politikos klaidos. *Pinigų studijos*, Nr. 2, p. 97–98.

Lakehal, A. (2010). Currency Crisis: The Case of Iceland. *International Business & Economics Research Journal*, No. 9 (11), p. 31–42.

Lietuvos bankas. (1996). *1995 metų ataskaita*. Vilnius: Lietuvos bankas.

Lietuvos bankas. (1997). *1996 metų ataskaita*. Vilnius: Lietuvos bankas.

Lietuvos bankas. (1998). *1997 metų ataskaita.* Vilnius: Lietuvos bankas.

Lietuvos bankas. (1999). *1998 metų ataskaita*. Vilnius: Lietuvos bankas.

Mishkin, F. (1992). Anatomy of A Financial Crisis. *Journal of Evolutionary Economics*, No. 2, p. 115–130 [interaktyvus]. Prieiga internetu: <http://www.nber.org/papers/w3934>.

Mishkin, S. F. (2011). Over the Cliff: From the Subprime to the Global Financial Crisis. *Journal of Economic Perspectives*, No. 25 (1), p. 49–70.

Montes, F. M. (1998). The Currency Crisis in Southeast Asia. *Singapore: Institute of southeast Asian studies*, No. 21 (1), p. 99–106.

Popov, V. (1999). Rusijos ir kitų šalių valiutų krizės pamokos. *Pinigų studijos*, Nr. 4, p. 56–73.

Račickas, E., Vasiliauskaitė, A. (2010). Global financial crisis and its impact on Lithuania economy. *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 15, p. 1006–1017.

Rakauskienė, O. G., Krinickienė, E. (2009). The Anatomy of A Global Financial Crisis. *Intellectual economics*, No. 2(6), p. 116–128.

Reinhart, M. C., Rogoff, S. K. (2008). Is the 2007 U.s. sub-prime financial crisis so diferent? An international historical comparison. *American Economic Review, American Economic Association*, No. 98 (2), p. 1–12.

Sachs, J., Tornell, A., Velasco, A. (1996). Financial crises in emerging markets: The lessons from 1995. *Brookings Papers on Economic Activity*, No. 1 (27), p. 147–199.

Shleifer, A., Vishny, R. (2011). Fire sales in finance and makroekonomics. *Jornal of Economic Perspectives*, No. 25 (1), p. 29–45.

Sinevičienė, L., Vasiliauskaitė, A. (2009). Skolos instrumentai ir jų rizikingumas pasaulinės finansų krizės kontekste. *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 14, p. 180–186.

Stankevičius, P. (2010). Ekonominės krizės ir jų raiška Lietuvoje. *Lietuvos ekonomikos konkurencingumas ir socialinė sanglauda: mokslinių straipsnių rinkinys*, Nr. 7, p. 191–217.

Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės [interaktyvus]. Prieiga internetu: http://www.stat.gov.lt/lt/.

Stiglitz, J. (2010). *Freefall: free markets and the sinking of global economy*. London: Penguin books.

Šadžius, L. (2004). Lietuvos komercinių bankų ekstensyvi plėtra ir griūtis (1991–1996 m.). *Pinigų studijos*, Nr. 4, p. 5–29.

Šarkinienė, E., Kvainauskaitė, V. (2005). Verslo ciklų ir užimtumo lygio sąryšio vertinimas. *Vagos: mokslo darbai*, Nr. 69 (22), p. 47–53.

Šmeliov, N. (1998). Krizė krizėje. *Pinigų studijos*, Nr. 4, p. 65–76.

Urniežius, R. (2006). Ekonominiai ciklai – realybė ir lūkesčiai. *Ekonominės ir socialinės politikos studijos 2. Lietuvos ūkio transformacija 1990–2005 metais: mokslinių straipsnių rinkinys*, p. 35–62.

Valstybės kontrolė. (1996). *Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus išvada dėl Lietuvos Respublikos 1995 metų valstybės biudžeto įvykdymo apyskaitos* [interaktyvus]. Prieiga internetu: <http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?169>.

Valstybės kontrolė. (1997). *Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus išvada dėl Lietuvos Respublikos 1996 metų valstybės biudžeto įvykdymo apyskaitos* [interaktyvus]. Prieiga internetu: <http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?170>.

Valstybės kontrolė. (1999). *Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus išvada dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto įvykdymo apyskaitos* [interaktyvus]. Prieiga internetu: <http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?172>.

Vetlov, I. (2000). Lietuvos infliacijos inercijos analizė. *Pinigų studijos*, Nr. 3, p. 5–16.
Vetlov, I., Virbickas, E. (2006). Lietuvos darbo rinkos lankstumas. *Pinigų studijos*, Nr. 1, p. 5–22.
Wyplosz, C. (1998). *Globalised financial markets and financial crises. Regulatory and supervisory challenges in New era of global finance.* The Hague: Fondad, p. 70–87.

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL CRISIS TYPES IN LITHUANIA

Deimena Kiyak, Daiva Labanauskaitė, Tomas Reichenbachas
Klaipėda University (Lithuania)

Summary

Scientific aspects of the financial crisis is often studied, but researches with summarized types of financial crises are just few, there is a methodology for the classification of financial crises. Examination of the basic concepts of financial crises, the theoretical aspects and the comparison of the literature mentioned in the definition of financial crises are identified during the investigation, presented in terms of financial crises inaccuracies: definitions vague, usually only shall list the types and the financial crisis into a unified whole, the definition highlights many aspects, but some they may not be in a financial crisis, by definition, difficult to one or another phenomenon attributed to the economic and financial crisis is more dependent on the interpretation, not what specific indicators might be considered as a worsening financial crisis. It may be noted that all the scientists define the financial crisis in different ways, some emphasize only one definition of financial crises in the isolated country programming, or a separate type, the other follows the definition of the naming of types of financial crises. It follows that the financial crisis – the problems in financial markets, causing real economic problems and can lead to economic recession in a particular country or global level. The comparison of the literature contained in the typology of financial crises, it was found that differences exist only in a typical distribution of financial crises. However, analysis of financial crises on the economy of such a distribution is not enough. A crisis should be classified according to their site of origin, and the country's economy (external, internal, complex), and according to their incidence (country, regional, global). Therefore, a comprehensive financial crises types of classification table. Synthesis financial crisis classificatory table contains the following types of financial crises: financial panic caused by the crisis, financial bubbles exploded, financial security crisis, a liquidity exhaustion – forced loans crisis, debt crisis, the banking system crisis, the balance of payments crisis, currency crisis. It was found that often one of the financial crisis is very similar to several types and it is difficult to assign it to one or another type. Also, there may be cases when the country faces a number of different types of financial crises at once, or one of the country's financial crisis spreads to another country or the neighboring region. Concluded classificatory financial crisis typological table also identifies the main reasons for the rise, presenting the main indicators of the economic impact of these historic and listed in the Examples of the types of financial crises. Examining the economic development of Lithuania provides that the independent Lithuania there were three financial (economic) crisis. The first – the internal nature of the crisis caused by the collapse of the financial sector, took place in 1996, the second – the 1999 crisis, seen as a consequence of the crisis in Russia took place and finally in 2007 the financial system since the crisis began in the global economic crisis has affected the Lithuanian economy (the economic recession in Lithuania started in 2008 year). Since all the related crisis in the financial sector, they are called the frequent financial crises. Identification in Lithuania 1990–2010 period there were three Lithuanian economy negatively affected the financial crisis – the banking crisis (1995), "the Russian financial crisis (1998) and the Global Financial Crisis" (2008) found that generally they are not considered, there is no consensus on how many and what types of financial crises, Lithuania has experienced. The measures identified in 1995 "Banking Crisis" Causes: rapidly changing macro-economic situation (inflation decline, changes

in GDP) is weak and the lack of continuity and no regulation of banks (Bank of Lithuania, the role of a weak, vague concept of banking regulation), the bank workers' skills shortage (viable loans issued to businesses, the orientation the short-term profits) fraud (embezzlement of deposits, interest-free loans to owners of bank-related entities). "Russia's financial crisis" (1998) Causes of Lithuania can be regarded as originating in Russia's currency and financial crisis to accompany the Russian debt crisis. Effect of this crisis, the Russian ruble fell, the income of the citizens fell, Russia's GDP declined, the state refused to redeem their securities. This had a negative impact on the surrounding countries, especially those who had close trade relations with Russia. Russia devalued the ruble decreased competitiveness of Lithuanian goods in Russia. Granted, that a substantial economic downturn and financial turmoil in Russia and Lithuania hit the economy, which with Russia (and other CIS countries) were closely related trading links. It should be emphasized that the Russian financial crisis affected Lithuania's financial system, banking and financial crisis did not result in Lithuania. The financial sector has suffered a loss. Lithuanian economy in 2002–2007 has grown very rapidly, but this growth cannot be sustained because it was destined to rise in private sector debt and property bubble in the carpet. Therefore, the economy has become heavily dependent on government loans. In 2008, Lithuania's economic growth began to slow in 2008 and dropped sharply in the fourth quarter (a total of GDP figures declined for 6 consecutive quarters). So the year 2008 can be regarded as a complex system of Lithuania's financial crisis. Lithuania's economy had not only the global financial crisis in the world and in Lithuania but in the event of financial crisis. Real estate bubble, a large expansion of credit, bank credit depends on the country's economic growth – all of which resulted in the formation of global financial crisis. The emphasis on sustainable economic development in Lithuania and assumptions in order to research the formation of regional policy in Lithuania took place in the financial crisis are grouped as follows: the banking crisis, which took place in 1995, placed inside the country's financial crisis type, the Russian financial crisis, which took place in 1998 that Currency crisis that affected the surrounding region; Global financial crisis, which took place in 2008 – a complex financial crisis at the same time as the financial crisis originated in Lithuania and the world (is the global financial crisis had a negative impact on the economy of Lithuania).

KEY WORDS: *financial crisis, financial crisis classification, types of financial crises.*

JEL CODES: G000; G010.